

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Білоус Юлії Володимирівни
на тему: «СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
СОМАТИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ»,
представлену на здобуття вченого ступеня
кандидата філологічних наук
(спеціальність – 10.02.04 – германські мови)

Представлена на рецензію робота присвячена всебічному вивченню семантичного змісту, формальної побудови та особливостей функціонування соматичних фразеологічних одиниць (СФО) німецької мови. Звернення авторки до цієї складної проблеми є не тільки актуальним і своєчасним, але й гносеологічно необхідним.

Одним з ключових напрямів сучасної лінгвістики є антропоцентрична парадигма, яка передбачає дослідження мовних і мовленнєвих явищ з позицій людини-мовця як провідної сили нескінченного мовотворчого процесу та вербального кодування інформації (праці Н. Андрейчук, А. Вежбицької, В. Мізецької, І. Морозової, О. Огуй, О. Селіванової та ін.). Як відомо, ці аспекти чітко виявляються у фразеології мови, де на вербальному рівні втілюється неповторний менталітет етносу, у спресованій і влучній мовній формі відображаються різноманітні аспекти історії народу, політичної, економічної, культурної та інших сфер життя. Варто зазначити, що особливе місце в системі будь-якої мови належить фразеології.

Дисертація Ю. В. Білоус – зріле лінгвістичне дослідження, що поєднує в собі оригінальний задум, багатоплановий підхід до проблеми розгляду та її вдале рішення.

Актуальність роботи мотивується лінгво-гносеологічними потребами сучасної лінгвістики розкрити лінгвальний потенціал мовних одиниць у побудові концептуальної та мовної картин світу певного етносу, а також підсилюється загальнозначущою провідною роллю СФО у відтворенні національної німецької ідентичності та увиразнюється системно-структурною

спрямованістю проведеної наукової розвідки. Розглядаючи об'єктивацію соматичних фразеологізмів у німецькій мові, авторка робить новий крок у дослідженні функціонування СФО як зафарбовування культурно-маркованих, сталих фрагментів колективної свідомості у німецькій мові та переходу інформації в аналогову кодову систему людини.

Ю. В. Білоус ставить собі досить амбіційну **мету** визначити структурно-семантичні параметри СФО у німецькій мові з урахуванням їхнього функціонального потенціалу та національної специфіки. Така багатовимірنا задача у роботі досягається завдяки великому обсягу **фактичного матеріалу** (дослідницький корпус СФО – 2157 одиниць, 4275 сторінки), що уможлиблює науково-вірогідні висновки.

Об'єктом дослідження є лексикографічно зареєстровані ФО німецької мови з соматичним компонентом. **Предмет** дослідження – структурно-синтаксичні особливості СФО у сучасній німецькій мові.

Теоретичне значення і наукова новизна проведеної роботи не викликають сумнівів. Так, *вперше* здійснено холістичний розгляд вербальних особливостей німецьких СФО і визначено їхню функціональну роль у загальній німецькій когнітивній картині світу; виокремлено 16 базових соматизмів німецької мови, що є невід'ємними для німецького менталітету та найбільш частотними у генерації ФО; розроблено тематичну класифікацію досліджуваних соматизмів, що базується на особливостях тривимірності сприйняття людиною оточуючого світу; виявлено та обґрунтовано головні семантичні особливості та структурно-синтаксичні характеристики досліджуваних СФО, відтворено їхні основні морфолого-синтаксичні моделі.

Концептуально робота спирається на принципи антропоцентризму. Оскільки людина фіксує уявлення про себе та оточуючий світ, власні емоції та ставлення до природи та навколишнього середовища у різних системах мови, зокрема у фразеологічній, то СФО є природним засобом вербалізації результатів сприйняття людиною об'єктивної реальності крізь призму власного

фізичного тіла, що виступає мірилом достовірності, критерієм оцінки та засобом надбання й акумуляції знань про світ навколо.

Дисертаційна робота Ю. В. Білоус – чітко **структуроване**, логічно побудоване наукове дослідження, що дозволило авторці глибоко розкрити тему та вирішити поставлені у дослідженні завдання. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (382 позиції, з них 64 іноземними мовами), списку лексикографічних джерел (32 позиції), а також списку джерел ілюстративного матеріалу (12 позицій) та додатку. Загальний обсяг роботи становить 238 сторінок (обсяг основного тексту – 189 сторінок).

У першому розділі **„Теоретичні засади досліджень німецьких фразеологічних одиниць з соматичним компонентом у сучасному мовознавстві”** подається тлумачення понять «фразеологізм», «ідіома», «фразема» у лінгвістиці. Оскільки фразеологія як розділ мовознавства знаходиться на перетині різногалузевих розвідок, у цьому розділі Юлія Володимирівна звертається до розгляду ФО з позицій граматики, лексикології; конкретизує терміни «фразеологізм» та «соматизм» та завдяки власним спостереженням диференціює корпус німецьких СФО як фраземи, квазі-ідіоми та ідіоми.

На базі здійсненого аналізу спеціальної літератури щодо природи соматизмів та ФО з соматичним компонентом і власних спостережень Ю. В. Білоус робить висновок, що основними диференційними ознаками фразеологізмів та критеріями їх розмежування від інших одиниць є нарізнооформлений план вираження та ідіоматичність, цілісність плану змісту а під фразеологізмом дисертантка розуміє сполучення двох і більше слів, що має синтаксичну та семантичну цілісність, відтворюється у мові в готовому вигляді та має повністю або частково переосмислене значення. Вартим уваги є, на наш погляд, висунуті у роботі трактування терміна «соматизм», «соматичний», оскільки цей термін досі не отримав у лінгвістиці чіткого тлумачення, що

призводить до різного розуміння того, які лексеми на позначення частин тіла необхідно зараховувати до соматичної лексики.

Ю. В. Білоус узагальнюючи результати досліджень німецьких та вітчизняних науковців, а також на основі власних спостережень під терміном «соматизм» розуміє «ядровий компонент, що позначає частину тіла або внутрішній орган людини, що входить до складу ФО» (с. 64). При такому підході, відповідно «соматичний фразеологізм – це стійкий нарізно оформлений вираз з повним або частково переосмисленим значенням його складових, який містить у своєму складі ядровий семантичний компонент – соматизм, що позначає частину тіла або орган людини» (с. 49). Дисертантка, ґрунтуючись на типових ознаках національного характеру, встановила тісний зв'язок німецьких СФО із національним менталітетом народу.

Другий розділ **„Матеріал і методи дослідження фразеологічних одиниць з соматичним компонентом у німецькій мові”** присвячено методологічній базі дослідження і окресленню основних етапів роботи (с. 68-85). Цілком слушним і мотивованим вважаємо обраний авторкою базовим принцип антропоцентризму, оскільки «доцільність антропоцентричного підходу до вивчення СФО вбачаємо у тому, що фразеологію німецької мови характеризують відображенням об'єктивного світу крізь призму власного тіла і свідомості людини» (с. 70). У другому розділі також за допомогою квантитативно-квалітативного методу відбору фактичного корпусу дослідження зроблено висновок, що «СФО, пов'язані з побудовою людського тіла, є своєрідним відображенням будови всесвіту у ментальності та мові людини» (с. 98). Зазначимо ретельність вибірки фактичного матеріалу, що здійснена на класичних засадах математичної лінгвістики (Табл. 2.1, с. 88). Безумовно, такий підхід до аналізу забезпечує вірогідність отриманих результатів та їхню валідність.

У третьому розділі **„Семантична і синтаксична структура соматичних фразеологізмів у німецькій мові”** здійснено всебічний аналіз синтаксичної структури та семантичного змісту СФО, систематизовано корпус СФО у три

семантико-тематичні групи (с. 102). Зазначимо, що певним науковим здобутком проведеної розвідки вважаємо подану «тематичну класифікацію німецьких СФО, де зазначені базові групи розпадаються на семантико-тематичні підгрупи» (с. 102) та власне розроблену параметризацію тематичної групи «людина» на матеріалі досліджених соматизмів (Рис 3.1, с. 102).

Ґрунтуючись на класифікації С. Бланка та на основі власних спостережень за комунікативними особливостями СФО, дослідниця визначає основні тематичні підгрупи у групі «Людина» (с. 103), розширює кожен тематичну підгрупу поданими прикладами з фактологічного матеріалу (с. 103-110) та виводить дослідження на вищий рівень аналізу. Досліджуючи емпіричний матеріал, авторка робить висновок, що найбільш частотними (24,7% з усього корпусу фактичного матеріалу) є соматизми, які корелюються з психоемоційною сферою, що вказує на нерозривний зв'язок тілесного й духовного у свідомості людини (с. 103), а також встановлює, що у семантиці СФО переважають негативні емоції (с. 150), які організовують та мотивують людину та часто слугують засобом її адаптації в непізаному середовищі. Безперечна цінність дисертаційного дослідження полягає й у тому, що його авторка простежує еволюційні тенденції у вживанні соматичних фразеологізмів у художній літературі на базі прозових творів ХХІІІ-ХХІ ст. та визначає їх частотність у діахронії (Табл.3.1, с. 151).

Варто також відзначити важливість проведеного психолінгвістичного експерименту серед 100 респондентів Німеччини (м. Трір) щодо вживання фразеологізмів з соматичним компонентом для визначення тенденцій у преференціях носіями мови. В процесі проведення даного експерименту було встановлено, деякі розбіжності між об'єктивацією досліджуваних соматизмів у художніх творах і в психолінгвістичному експерименті. Відтак, «на перше місце за результатами експерименту виходить соматизм «Korff», що свідчить про його неабияку важливість для інтелектуальної молоді Німеччини» (с. 159).

Завдяки застосованому в роботі холістичному підходу, а також достатньому обсягу фактичного матеріалу і його лінгвістично грамотній

інтерпретації авторці вдається зробити серйозні, оригінальні та науково нові **загальні висновки** структурно-семантичних особливостей соматичних фразеологізмів у німецькій мові.

За результатами проведеного дослідження авторці вдається показати кореляцію між змістовною інформацією, що закладена в СФО та їхньою морфолого-синтаксичною структурою. Системний холистичний підхід до аналізу СФО в німецькій мові представив розгляд предмету дослідження у трихотомії його семантики, структури та функціонування (с. 202). Так, у роботі через аналіз частотності функціонування соматизмів у художній літературі у діяхронії протягом XVIII – XXI ст. Ю. В. Білоус встановила такі найчастотніші ядрові компоненти як «Auge», «Hand», «Kopf», «Herz» (с. 202-203). Дисертантка цілком правомірно стверджує, що «з позиції формальної організації СФО, представлених в німецькій мові, встановлено, що СФО зі структурою словосполучення майже втричі кількісно переважають СФО зі структурою речення. Домінування словосполучень як найбільш репрезентативної структурної групи пояснюємо їхньою змістовною та функціональною близькістю із словом» (с. 203).

Зроблені висновки і положення роботи підтверджуються високим теоретико-методологічним рівнем виконаного дослідження, забезпеченим кваліфікованим використанням сучасних методів аналізу, достатнім обсягом вибірки, її квантитативно-квалітативного обґрунтування та творчим осмисленням результатів інших досліджень близької проблематики. У дисертаційній розвідці Ю. В. Білоус здійснено всебічний розгляд предмета дослідження, а сама робота має чітку і логічну структуру та переконливо проілюстрована прикладами (Розділ 3). Усе це уможливило використання наукових здобутків авторки під час складання навчальних посібників з курсів загальної та німецької лексикології, стилістики, загального і порівняльного мовознавства, а також у спецкурсах та семінарах із проблем когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології, наукових розвідках студентів та аспірантів, що підкреслює **практичну значущість** представленої дисертації. Зроблені в

процесі роботи висновки є важливим підґрунтям для подальших наукових пошуків, зокрема у зіставному аналізі функціонування СФО у публіцистичних та художніх текстах. Отже, можна говорити про перспективність зробленого дослідження.

Сказане дозволяє кваліфікувати дисертацію Ю. В. Білоус як серйозне багатопланове дослідження, яке відповідає сучасному рівню наукових знань та інтересів германістів. Жодного сумніву не викликає обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, наведених у цій дисертації.

Разом з тим, визнаючи наукові здобутки дисертаційної праці Юлії Володимирівни Білоус та перспективність її основної ідеї, вважаємо за можливе висловити певні **зауваження** та **побажання**, зокрема:

1. У процесі розгляду семантичного наповнення німецьких СФО бажано було б звернути увагу на явище фразеологічної синонімії, тобто вживання фразеологічних одиниць з лексично різними ядровими соматизмами для передачі однакових понять. Наприклад: *Es liegt (klar) vor den Augen = es liegt auf der (flachen) Hand* – обидві ідіоми вживаються у сенсі «зрозуміло», «очевидно».

2. Дисертантка наголошує на комунікативно-семантичній специфіці суто німецьких СФО (с. 49, 140, 143). Хотілося б почути відповідь на таке запитання: «Чи завжди національний менталітет має значення для концептуального трактування конкретного СФО?»

3. Досліджуючи функціонування німецьких СФО у художніх текстах, доречним було б також детальніше розглянути не тільки їхню семантику і синтаксис, але й природу мовленнєвої комунікації взагалі.

4. Попри валідність і ґрунтовність дослідження, спостерігаємо певне тяжіння авторки до глобальних узагальнень, деяке перевантаження прикладами фактичного матеріалу (особливо йдеться про Розділ 3) та окремі стилістичні і друкарські огріхи.

Зроблені вище зауваження провокують дискусію, але не торкаються загальної концепції дослідження і не впливають на загальне позитивне

враження від роботи, що за своєю проблематикою, науковою і практичною новизною та композиційною структурою відповідає традиційним стандартам кандидатських дисертацій.

Публікації авторки є цілком достатніми і, разом з авторефератом, адекватно відбивають положення і висновки, яких дійшла Ю. В. Білоус у своєму дисертаційному дослідженні **«СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОМАТИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ»**.

Рецензована робота – науково обґрунтоване, детально сплановане лінгвістичне дослідження актуальної проблематики. Виходячи з вищевикладеного, вважаю, що дисертаційне дослідження на тему **«СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОМАТИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ»** відповідає усім чинним вимогам Департаменту атестації кадрів Міністерства освіти і науки України, зокрема, «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567, а його авторка БІЛОУС Юлія Володимирівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови.

Офіційний опонент
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
для гуманітарних факультетів
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Н. О. Гриня

Підпис к. філол. н., доц. Наталії Олександрівни ГРИНІ засвідчую:

Вчений секретар
Львівського національного університету
імені Івана Франка
кандидат філологічних наук, доцент

О. С. Грабовецька